

УДК 343.211

Дар'я Володимирівна Казначєєва –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ

Dariia V. Kaznacheieva –

candidate of juridical sciences,
assistant professor of criminal law and criminology department,
Kharkiv National University of Internal Affairs
(27 Lev Landau pr., Kharkiv, Ukraine)

Проблеми удосконалення умовно-дострокового звільнення від відбування покарання

В статті проаналізовано основні проблеми регламентації умовно-дострокового звільнення. Встановлено, що для ефективного застосування цього виду звільнення від відбування покарання необхідно закріпити у законі перелік обов'язків, які можуть бути покладені на звільненого під час невідбутої частини покарання.

Ключові слова: правові наслідки, обов'язки, умовно-достроково звільнений, невідбута частина покарання.

В статье проанализированы основные проблемы регламентации условно-досрочного освобождения. Установлено, что для эффективного применения этого вида освобождения, необходимо закрепить в уголовном законодательстве перечень обязанностей, которые могут налагаться на условно-досрочно освобожденных в течении неотбытой части срока наказания.

Ключевые слова: правовые последствия, обязанности, условно-досрочно освобожденный, неотбытая часть наказания.

D.V. Kaznacheieva Problems of Improving Parole

Problem's setting. Reform of the criminal legislation, as well as the implementation of existing criminal and legal norms, provides the broadest use of the achievements of legal science, awareness and consideration of social realities, analysis of positive and negative experiences of criminal and legal practice. Under such conditions the issue of developing legal and organizational principles of parole is distinguished by its relevance and novelty among many theoretical and practical tasks that need to be solved. In terms of the necessity to guarantee the constitutional rights of citizens in Ukraine, the improvement of the procedure of applying parole as a mean aimed at reducing the period of isolation of a convict, if he keeps a number of relevant conditions, needs of further development. The relevance of the chosen topic is due to the fact that, despite the changes in the legislation of Ukraine, the issue of determining the essence of parole, as well as the grounds, conditions and legal consequences of its use requires a comprehensive study.

Analysis of recent studies. The papers of the following scholars are devoted to the research of some issues of parole: O. V. Dashchenko, T. A. Denisova, O. O. Zhytnyi, S. I. Zeldov, L. V. Inohamova-Khehai, O. O. Knyzhenko, L. V. Kuznetsova, O. S. Mihlin, V. V. Skybytskyi, Yu. M. Tkachevskyi, V. M. Trubnikov and others. However, their studies fragmentarily concern the mentioned matter or are based on the norms of the previous legislation, and the lack of modern scientific publications reflects both the complexity of its coverage, and the selectiveness of attention from researchers.

Objective of the research. The objective of this paper is to analyze the legal consequences of applying parole. The main part. According to the criminal legislation of Ukraine prematurity of parole lies in terminating legal restrictions associated with serving some type of the punishment before the term set by the court verdict. The conditional nature of this type of relief is determined by nominating certain conditions for a convict on parole during the unserved part of the sentence. Analysis of the current criminal (the Art. 81 of the Criminal Code of

Ukraine) and penal (the Articles 160, 161, 162 of the Penal Code of Ukraine) legislation makes it possible to distinguish legal consequences of parole. It should be noted that nowadays there is a situation, where a convict on parole can afford any negative behavior during the unserved part of punishment, such as commission of administrative offenses, antisocial lifestyle, and it will not be grounds to abolish parole and returning a person to a real punishment. Only in the case of a new crime commission the person will be sentenced by the rule of cumulative punishment.

Conclusions. Based on the fact that the purpose of parole is to facilitate a successful transition of a convicted from the requirements of the regime of enduring the punishment to adherent life in normal society, it is appropriate to make certain amendments to the norms regulating parole. Granting parole should be accompanied by special conditions, as well as measures to promote re-socialization and control that are intended to return a convict to normal life in the society. The law should provide a comprehensive list of specific duties, which a convict on parole must comply with during the unserved part of the punishment that would contribute to his successful re-socialization. Consolidation of certain responsibilities on a convict on parole, on the one hand, will increase the responsibility of the released concerning his behavior during the probation period, and on the other, will provide individual approach to each released and assist his re-socialization. Conditional character of this type of release should be manifested in laying certain obligations on a convict on parole and monitoring their implementation, as well as the abolition of parole, if these obligations are not executed.

Keywords: legal consequences, duties, convict on parole, unserved term.

Постановка проблеми. Аналіз сучасного стану національної і світової кримінальної політики засвідчує, що її визначальною рисою є гуманізація кримінально-правової репресії. Пріоритетами цієї діяльності є докорінна зміна існуючих кримінальних, кримінально-виконавчих правовідносин та їх врегулювання відповідно до вимог міжнародно-правових актів і Конституції України. Реформа кримінального законодавства, як і реалізація діючих кримінально-правових норм, передбачає найширше використання досягнень правової науки, усвідомлення і врахування соціальних реальностей, аналіз позитивного і негативного досвіду кримінально-правової практики. За таких умов, серед багатьох теоретичних і практичних завдань, які потребують розв'язання, своєю актуальністю і новизною виділяється розробка правових і організаційних засад умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання. В умовах необхідності гарантування конституційних прав громадян в Україні, удосконалення порядку застосування умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання, як засобу, спрямованого на скорочення терміну ізоляції засудженого при дотримуванні ним низки відповідних умов, потребує подальшого розвитку.

Актуальність обраної теми обумовлена і тим, що, не зважаючи на зміни у законодавстві України, питання визначення суті умовно-дostroкового звільнення, а також підстави,

умови та правові наслідки його застосування потребують комплексного дослідження. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання є одним з різновидів звільнення від відбування покарання та становить собою окремих інститут, в якому безпосередньо знаходять своє відображення принципи гуманізму кримінального та кримінально-виконавчого права, індивідуалізації та диференціації виконання покарання, раціонального застосування заходів примусу, засобів виправлення та стимулювання правослухняної поведінки засудженого. Можливість дострокового звільнення від покарання створює у засуджених прагнення до виправлення та ресоціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, наприклад, Ю.М. Ткачевський, І.Д. Перлов, В.В. Скибицький, З.І. Зельдов, В.М. Трубников, О.М. Бандурка, Г.В. Дровосеков, Л.В. Кузнецова, А.З. Перелигін, Л.Є. Орел та інші в своїх наукових працях досліджували умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання, однак актуальність вивчення цього інституту залишилась і сьогодні.

Відповідно до кримінального законодавства України, достроковість умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання полягає у припиненні правових обмежень, які пов'язані із відбуванням певного виду покарання раніше строку, встановленого

вироком суду. Умовний характер цього виду звільнення визначається висуненням до умовно-достроково звільненого під час невідбутої частини строку покарання певних умов.

На сьогодні, відповідно до ст. 81 Кримінального кодексу (КК) України до умовно-достроково звільненого висувається тільки одна умова – не вчинити нового злочину під час невідбутої частини покарання. У разі вчинення будь-якого злочину звільненою особою, умовно-дострокове звільнення скасовується, і покарання призначається за сукупністю вироків. Таким чином правові наслідки умовно-дострокового звільнення передбачені у законодавстві [1].

Метою статті є аналіз правових наслідків застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Виклад основного матеріалу. При застосуванні умовно-дострокового звільнення подальша «доля» невідбутої частини покарання цілковито залежить від самого засудженого. Його поведінка під час іспитового строку може бути або позитивною, або негативною, а від цього залежать правові наслідки застосування зазначеного інституту.

Аналіз діючого кримінального (ст. ст. 81, 107 КК України) законодавства дозволяє виділити правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

По-перше, найбільш сприятливим наслідком застосування умовно-дострокового звільнення, який свідчить про остаточне виправлення засудженого є не вчинення ним під час невідбутої частини покарання нового (будь-якого) злочину, в такому випадку вирок суду вважається виконаним та автоматично втрачає свою силу;

По-друге, найбільш несприятливим наслідком умовно-дострокового звільнення, який свідчить про те, що засуджений не виправився є вчинення ним нового злочину під час іспитового строку. В цьому разі, відповідно до ч. 4 ст. 81 КК України, умовно-дострокове звільнення відміняється і суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. Таким чином, вчинення нового злочину під час невідбутої частини покарання є єдиною підставою скасування умовно-дострокового звільнення. Однак, вимога не вчиняти злочин адресована всім громадянам

України, незважаючи на те відбувають вони покарання чи ні і є їх конституційним обов'язком;

Треба зазначити, що на сьогодні склалася ситуація, при якій умовно-достроково звільнений під час невідбутої частини покарання може дозволити собі будь-яку негативну поведінку, наприклад, вчиняти адміністративні правопорушення, вести антисоціальний спосіб життя і це не буде підставою скасування умовно-дострокового звільнення і повернення особи до реального відбування покарання. І тільки у разі вчинення нового злочину особі буде призначено покарання за правилами сукупності вироків.

З іншого боку, відповідно до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», адміністративний нагляд встановлюється щодо таких категорій осіб: 1) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства; 2) засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; 3) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження Національної поліції України, систематично вчиняють правопорушення [2].

Однак умовно-дострокове звільнення виступає пільгою, проявом довіри до засудженого, який відповідно до законодавства довів своє виправлення. На думку автора, суть умовно-дострокового звільнення прямо протилежна призначенню адміністративного нагляду, який встановлюється за небезпечними для суспільства звільненими особами. Тому треба зазначити, що можливість встановлення адміністративного нагляду не може вирішити всього питання, пов'язаного із антисуспільною поведінкою умовно-достроково звільнених. Для вирішення цієї проблеми необхідно до умовно-достроково звільненого застосовувати засоби

режиму випробування під час іспитового строку та впорядкувати механізм контролю за зазначеною категорією осіб.

Так В.В. Скибицький наголошує на проблемі заниженої вимогливості до умовно-достроково звільнених та необхідності значно посилити вимоги морального порядку (дотримання правил співжиття, чесний труд), надати право суду при звільненні накладати на засудженого виконання певних обов'язків (оволодіти професією, вчитися, утримуватись від певних зв'язків тощо), а також можливість вирішувати під час іспитового строку питання про застосування невідбутої частини покарання в тому випадку, якщо засуджений не бажає змінити свою аморальну поведінку, не виконує покладені судом обов'язки та ухиляється від виховного впливу [3, с. 156].

Не вирішує проблему нагляду за умовно-достроково звільненими особами і новий Закон України «Про пробацію». Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону серед підстав застосування пробації ухвала суду про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання не міститься [4].

Спираючись на те, що призначення умовно-дострокового звільнення полягає у сприянні успішному переходу засудженого від вимог режиму відбування покарання до правислухняного життя у нормальному суспільстві, доцільно внести певні зміни до норм, що регулюють умовно-дострокове звільнення. Надання умовно-дострокового звільнення повинно супроводжуватись особливими умовами, а також заходами сприяння у ресоціалізації та контролю, які мають за мету повернення засудженого до нормального життя у суспільстві. В законі необхідно передбачити вичерпний перелік конкретних обов'язків, яких повинен дотримуватись умовно-достроково звільнений під час невідбутої частини покарання, що сприяло б його успішній ресоціалізації. Закріплення певних обов'язків за умовно-достроково звільненими, з одного боку, підвищить відповідальність звільненого щодо його поведінки під час іспитового строку, а, з другого, забезпечить індивідуальний підхід до кожного звільненого та допоможе у його ресоціалізації. Саме у покладанні на умовно-достроково звільненого певних обов'язків та контролі за їх виконанням, а також у скасуванні умовно-дострокового звільнення, якщо ці вимоги

не виконуються і має проявлятися умовний характер цього виду звільнення.

Треба погодитись з Ю.М. Ткачевським, який зазначає, що покладені на умовно-достроково звільненого обов'язки повинні бути конкретними та виконуваними. Не можна, наприклад, зобов'язати звільненого підвищити свій культурний рівень, невизначеність даного обов'язку і тому неможливість його виконання очевидні. [5, с. 25]. Горшенін А.А. наголошує на неможливості виконання такого обов'язку як необхідність пройти курс лікування від ВІЛ-інфекції враховуючи велику вартість такого курсу лікування та матеріальне становище засудженого [6, с. 148].

Треба зазначити, що норми, які закріплюють право покладати на умовно-достроково звільнених певні обов'язки вже давно притаманні багатьом законодавствам закордонних країн. Надання умовно-дострокового звільнення супроводжується особливими умовами, а також заходами сприяння у ресоціалізації та контролю, які мають за мету повернення засудженого до нормального життя у суспільстві.

У Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи від 24.09.2003 «Про умовно-дострокове звільнення» зазначено, що з метою зменшення ризику скоєння повторного злочину звільненими умовно-достроково, необхідно існування можливості покладення на них із врахуванням їх особистості наступних обов'язків: виплатити компенсацію чи відшкодувати шкоду потерпілому; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; працювати або займатися будь-якою іншою позитивною діяльністю, наприклад, вчитися або пройти професійну підготовку; брати участь у індивідуальних програмах розвитку; не проживати у певних місцях, не відвідувати певні місця (п. 8). У випадку незначних порушень покладених обов'язків компетентний орган повинен винести попередження. У випадку серйозних порушень може бути прийнято рішення про відміну умовно-дострокового звільнення (п. 30) [7].

Необхідно враховувати той факт, що умовно-достроково звільнений вже реально відбув частину покарання та зазнав ряд правообмежень. Тому при визначенні певних обов'язків, які можуть бути покладені на таку

особу необхідно враховувати особливості застосування саме умовно-дострокового звільнення. Право суду покладати певні обов'язки на умовно-достроково звільненого дає широку можливість використовувати їх для індивідуального підходу для кожного засудженого і скоєного їм злочину, тому що заздалегідь неможливо передбачити кримінально-правові та громадські заходи впливу, необхідні для закріплення виправлення засудженого. Разом з тим, відсутність чітко закріплених у законі конкретних правообмежень створює можливість неконтрольованого їх застосування з боку суддів, тому вимоги до умовно-достроково звільненого повинні бути чітко сформульовані, бути конкретними та враховувати реальну можливість їх виконання. Такі вимоги можуть певною мірою обмежувати свободу діяльності умовно-достроково звільненого, але в цьому знаходить свій прояв плата за надану довіру. Адже, умовно-дострокове звільнення, з одного боку, не позбавляє винного від карального впливу, а з іншого боку – виступає засобом випробування, утримує звільненого від здійснення нових злочинів. Таким чином, для підвищення ефективності застосування інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в українське кримінальне законодавство, необхідно запровадити перелік обов'язків, які можуть бути накладені на умовно-достроково звільненого.

Висновки. Таким чином, враховуючи практику застосування інституту умовно-дострокового звільнення закордонних країн, особливості національного законодавства, для закріплення виправлення умовно-достроково звільнених та їх успішної ресоціалізації, упродовж невідбутої частини покарання на них повинні покладатися певні обов'язки. Такі обов'язки мають відповідати встановленим вимогам, а саме бути: конкретними, чіткими і виконуваними; перелік таких обов'язків повинен закріплюватись нормами кримінального права, а саме ст. ст. 81, 107 Кримінального кодексу

України; застосовуватись тільки судом та бути вичерпним.

Із врахуванням викладеного, вважаємо доцільним встановити наступний перелік обов'язків, які можуть бути покладені на умовно-достроково звільненого під час невідбутої частини покарання:

- не змінювати без повідомлення відповідного державного органу постійного місця проживання, роботи, навчання;
- влаштуватися на роботу або стати на облік до служби зайнятості впродовж місяця після умовно-дострокового звільнення;
- не менш двох разів на місяць з'являтися для реєстрації у відповідний державний орган;
- відшкодувати завдані злочином збитки у встановленому судом розмірі;
- здійснювати матеріальну допомогу родини у межах своїх можливостей;
- пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії або венеричного захворювання;
- не відвідувати певні місця, в яких розпивають спиртні напої (бари, ресторани, трактири);
- утримуватись від спілкування з особами, які свідомо для нього займаються злочинною діяльністю або засуджені за скоєння злочинів.

Невиконання умовно-достроково звільненим покладених на нього обов'язків повинно призводити до певних негативних правових наслідків. В такому вигляді правові наслідки умовно-дострокового звільнення набудуть нову якісну характеристику. Цей інститут звільнення від відбування покарання стане дійсно умовним, передбачаючи можливість його відміни при недотриманні встановлених судом обов'язків або вчинення нового злочину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 травня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

2. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.
3. Скибицкий В. В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания / В. В. Скибицкий. – К. : Наукова думка, 1987. – 183 с.
4. Про пробацию : закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
5. Ткачевский Ю. М. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания / Ю. М. Ткачевский // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. – 1997. – № 2. – С. 14-28.
6. Горшенин А. А. Законодательная регламентация условно-досрочного освобождения от отбывания наказания несовершеннолетних на постпенитенциарной стадии / А. А. Горшенин // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2005. – № 4. – С. 144-150.
7. Про умовно-дострокове звільнення : Рекомендація N Rec (2003) 22 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_665 (дата останнього звернення 20.10.2018).

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05 travnia 2001 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – No. 25-26. – St. 131.
2. Pro administratyvnyi nahliad za osobamy, zvilnenymy z misty pozbavlennia voli : Zakon Ukrainy vid 01.12.1994 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1994. – No. 52. – St. 455.
3. V. V. Skybytskyi, Osvobozhdenye ot uholovnoi otvetstvennosti y otbivanyia nakazanyia / V. V. Skybytskyi. – K. : Naukova dumka, 1987. – 183 p.
4. Pro probatsiiu : zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku No. 160-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2015. – No. 13. – St. 93.
5. Yu. M. Tkachevskiy, Uslovno-dosrochnoe osvobozhdenye ot otbivanyia nakazanyia / Yu. M. Tkachevskiy // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. Seryia 11: Pravo. – 1997. – No. 2. – Pp. 14-28.
6. A. A. Horshenyin, Zakonodatelnaia rehlamentatsyia uslovno-dosrochnoho osvobozhdenyia ot otbivanyia nakazanyia nesovershennoletnykh na postpenetentsyarnoi stadyi / A. A. Horshenyin // “Chernie diri” v Rossyiskom zakonodatelstve. – 2005. – No. 4. – Pp. 144-150.
7. Pro umovno-dostrokove zvilnennia : Rekomendatsiia N Rec (2003) 22 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_665 (data ostannoho zvernennia 20.10.2018).